

Milan Rastislav Štefánik (1880–1919)

Metodický list úroveň C

I. Slovenský vlastenec s duší básníka

Otec Pavel Štefánik, slovenský evanjelický farár a vlastenec, vštěpoval svému synu Milanu Rastislavovi od dětství lásku ke slovenským knihám, zvláště ke slovenské poezii. Mladý Milan si už od svých studentských let vedl zápisník. Do něho si psal básně vlastenecké, zamilované, děkovné i oslavné.

Zdroj: Obraz od ak. malíře Václava Tomana (1918).

Dostupné na: <http://www.lamahe.sk/stefanik>. [15. 12. 2014].

Dokument 1: Studentská báseň M. R. Štefánika z roku 1896

Starý tatko Arpád, pozri¹ sa na nás,
Uvidíš na tejto zemi, ver', špás!
Hej, haj, také věci uzrieš Ty,
Aké ešte neviděli Karpaty
Namyslel si ten Tvoj nadutý národ,
Že on má právo druhému kopať hrob.
Hej, haj, šablu² do ruky teraz,
Ukažme jím, že už prišiel na psa mráz.

Zdroj: Bartúšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 4.

¹ podívej se

² šavli

- *Kolik bylo tehdy Štefánikovi let, když napsal tuto báseň?*

Bylo mu 16 let.

- *„Arpád“ má být v básni personifikací jedné historické země, které? Pokud nevíš, hledej na internetu nebo v učebnici dějepisu (raný středověk).*

Arpád je bájný kníže, zakladatel dynastie Arpádovců v Uhrách v raném středověku. Je tedy symbolem pro historické Uhry, resp. dnešní Maďarsko.

- *Jaké dva národy proti sobě vystupují? Který je ten „nadutý“ a který ten „druhý“?*

„Nadutý“ je podle básníka národ Maďarů, který tomu „druhému“, tj. Slovákům, brání v emancipaci.

- *Vysvětli svými slovy rčení: „přišel na psa mráz.“*

Výrok znamená, že na každého jednou dojde, každého stihne „zaslúžená odplata“³.

- *Jak mají podle mladého Štefánika reagovat Slováci na maďarskou porobu? K čemu Štefánik vyzývá?*

Slováci se mají podle básníka chopit zbraně a povstat proti svým utlačovatelům.

V říjnu roku 1898 přišel Štefánik do Prahy, aby zde studoval na vysokém technickém učení. Vstoupil do slovenského akademického kulturně-vzdělávacího spolku Detvan a podvkrát byl zvolen jeho předsedou (1901 a 1903). Spolek vyznával česko-slovenskou spolupráci a sympatizoval s profesorem T. G. Masarykem a jeho realistickou politikou postavenou na vědě – pravdě – morálce.

- **Dokument 2: Popis Štefánika podle jeho přítele Mikuláše Trnavského z doby členství v Detvanu**

Možem Vám ho opísať takto: malý, nepatrný, útlý, neštovicami znešvarený človečik. (...) Oči jasnomodré, ústa nepekné, ale keď ste se s ním pustili do reči, byl tak milý; tie „rybie“ oči hovorily, jeho tvár sa zmenila v samý šarm a zabudli ste na všetky jeho nedostatky „krásy“. (...) Milan hral medzi nami [tj. ve spolku Detvan] hlavnú úlohu bez toho, že by si bol toto arogoval⁴. Bol pravý arbiter elegantiarum [posuzovateľ krásy a vkusu, pozn. autora]. Bol vždy jemný, zdvorilý a elegantný.

³ <http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=mr%C3%A1z>. (V odkaze ve druhém odstavci bodu jedna.) [15. 12. 2014].

⁴ přisvojoval

- *Jakou měl podle Trnavského Štefánik postavu a tvář kolem roku 1903, kdy oba vstupovali v Praze do spolku Detvan?*

Dvacátník Štefánik byl malého vzrůstu, hubený, tvář měl zjizvenou od neštovic. Fyzicky tedy nepříliš atraktivní. Výrazné byly jeho jasné modré oči.

- *Čím naopak mladý Milan dokázal upoutat pozornost?*

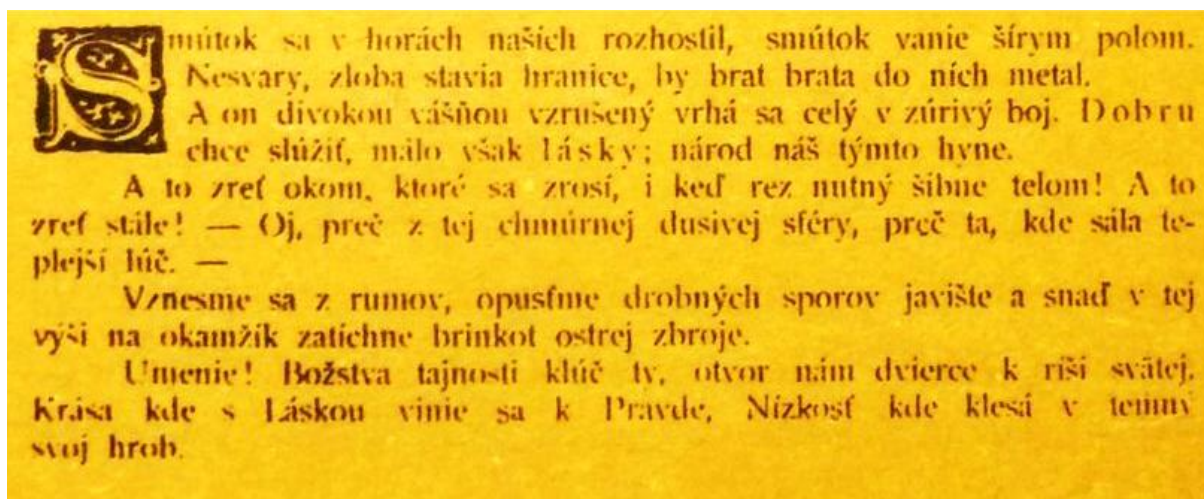
Dokázal však upoutat pozornost svými modrými očima a především svým šarmem a zdvořilostí, kulturou projevu a vystupování.

- *Z čeho vyplývala jeho přirozená autorita a jaké měl vlastnosti?*

Díky svému rozvážnému jednání, taktu, zdvořilosti a spravedlnosti působil jako přirozená autorita.

Student Štefánik se v Detvanu seznámil s Vavro Šrobárem, redaktorem časopisu Hlas (1902–1904), jehož cílem bylo informovat o vědě a kultuře, jakož i politických myšlenkách tzv. hlasistů⁵ ve slovenském jazyce. Roku 1903 vznikla kulturní odnož Hlasu, tzv. Umelecký hlas, jehož redaktorem se stal Štefánik. Časopis však nepřežal ani rok od svého vzniku; po několika měsících přestal vycházet.

- **Dokument 3: Štefánikův úvodník k *Umeleckému hlasu* (1903)⁶**

⁵ Hlasisté byli slovenští intelektuálové sdružení kolem časopisu *Hlas* (1898–1904) hájící Masarykovy myšlenky o spolupráci Čechů a Slováků na poli vědeckém, kulturním, hospodářském i politickém. Naráželi na nepochopení členů Slovenskej národnej strany, kteří byli ke spolupráci s Prahou rezervovaní.

⁶ „šíbne“ – posune, hýbne; „preč“ – pryč; „rumov“ – rumiště, smetiště (přeneseně)

- *Z kterého časopisu pochází Štefánikův úvodník?*

Jde o úvodník z *Umeleckého hlasu*.

- *Jaké území má autor na mysli pod označením „v našich horách“?*

Jde o území Slovenska, pod pojmem „v našich horách“ se rozumějí Tatry.

- *Štefánik vyjadřuje politování nad politickými rozpory o budoucím směřování slovenského národa (šlo o spor Slovenskej národnej strany versus hlasisté v čele s TGM). Jakými prostředky chce Štefánik tyto rozpory překonat a jakou roli při tom hraje umění?*

Ke sjednocení slovenského lidu má být podle autora použito **umění** (tj. krása, která povznáší k vyšším idejím a pravdám) a **lásky** (k národu, pravdě, kráse).

II. Namísto stavebního inženýra dobrodružství astronomie

Roku 1900 se Štefánik rozhodl opustit pražské technické učení. Zatoužil totiž po studiu astronomie na Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity⁷. Nebylo to pro něho lehké rozhodnutí; jeho otec stejně tak jako jeho profesor techniky a mecenáš A. Vávra jej od tohoto kroku odrazovali. Štefánik, duchem dobrodruh, si však šel za svým snem. Jako posluchač Filosofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity se účastnil také přednášek T. G. Masaryka a J. Vrchlického, k nimž získal důvěrný vztah.

- **Dokument 4: Z paměti ing. profesora Antonína Vávry**

Na počátku třetího roku studijního překvapil mě Štefánik sdělením, že technické studium opustil, dal se zapsati na universitu a chce se věnovat Hvězdářství. (...) Jeho otec [Pavel Štefánik] opakoval tu z [Milanova] psaní: „Ty píšeš: cožpak vyštudovat na technice inženýrství, složit z něho všechny zkoušky, chodit potom denně do kanceláře a vydělávat chléb, oženit se a mít rodinu – což toto všechno dohromady má býti obsahem mého života?“ Načež otec pokračoval: „Ano, ano“. Tato otcova slova však vyzněla naplano.

Zdroj: Bartůšek, J. Štefánik, kniha druhá: vzpomínky a jiné příspěvky. Praha: L. Mazáč, 1938, s. 57.

- *V kolikátém roce svého studia na technice se Štefánik rozhodl přestoupit na astronomii? V kterém to bylo roce?*

⁷ Dnešní Karlovy univerzity

Štefánik opustil studium techniky ve třetím ročníku, tj. roku 1900.

- *Jak na Milanovu (provokativní) otázku po naplnění života reaguje jeho otec? Myslíš, že s ním Milan souhlasil? Po čem myslíš, že mladý student neobvyklého oboru hvězdářství spíše toužil?*
Otázku, kterou Milan svému otci položil, myslel ironicky. Dobrodruh a idealista Štefánik se ve svém mladistvém věku rozhodně nehodlal smířit s myšlenkou na rutinní život inženýra. Milan toužil po poznání, po vědě, po pravdě.
- **Dokument 5: Štefánikova Žádost o stipendium a jeho životopis adresované České akademii císaře Fr. Josefa⁸**

Dovoluji si ucházeti se o některé stipendium, vypsané slavnou Akademií na rok 1906. Narodil jsem se na Slovensku, v Uhrách a tamtéž navštěvoval střední školy gymnaziální. Po zkoušce maturitní odebral jsem se do Prahy a byl zapsán jako řádný posluchač na České vysoké škole technické. Avšak technické vědy neodpovídaly mým tužbám, jež se od první mé mladosti nesly k hvězdářství. (...) proto přestoupil jsem na českou fakultu filosofickou a zde po 3 semestry věnoval se zcela odboru astronomickému. Pak odjel jsem do Zurichu a nechal se imatrikulovat na tamější universitě. Po půl roku opustil jsem Zurich, bych navštívil některé hvězdárny a knihovny v Itálii. Z Itálie dostal jsem se do Ženevy, (...) navštěvoval jsem hvězdárnu a v dílně astronoma Schaera cvičil se denně v broušení čoček. Po té navrátil jsem se do Prahy a r. 1904 dosáhnul hodnosti doktorské. Brzo po promoci rozhodl jsem se pro Paříž a tam přízní osudu dostal jsem se na slavnou hvězdárnu Meudonskou. Zde slovutný ředitel Janssen značně přispěl a přispívá k založení mé budoucnosti. Jeho přízní jsem vyslán spolu s astronomem Millochaum na Mont Blanc za účelem vědeckým; bral jsem účast na pozorování zatmění slunce ve Španělsku (...). Nyní obdržel jsem v Meudonu svou laboratoř astrofysikálnou (...) i konám spektroskopická studia. (...) V Paříži dne 24. 1. 1906.

Zdroj: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 54.

- *Štefánikův dopis Akademii zároveň obsahuje jeho vlastní profesní životopis do roku 1906. Sestav na jeho základě životopis v bodech: vypiš důležité informace a upřesni je o případné letopočty z medailonku osobnosti.*
 - narozen na Slovensku r. 1880
 - studia astronomie v Praze (1900–1904)
 - zahraniční stáž (Švýcarsko, Itálie)
 - 1904: doktor filosofie
 - vědecká stáž v Paříži (od r. 1904)
 - vědecká pozorování (Mont Blanc, Španělsko)

- *Kdy a kde byl dopis napsán?*

⁸ Ze Štefánikova deníku se dozvídáme, že jeho žádost byla doručena do Prahy po termínu, tj. v době, kdy stipendia byla už rozdělena (In: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 66.

Dopis je datován 24. 1. 1906 v Paříži.

III. Vědec, vynálezce a světoběžník ve službách Francie

a) vědec a světoběžník

Štefánik díky svým studiím astronomie a pozdějším vědeckým úkolům procestoval svět: studijní pobyt ve švýcarském Curychu (1902), stáž v Paříži a u prof. Janssena na observatoři v Meudonu (1904–05), španělská Valencie (1905), výstupy spojené s pozorováním na Mont Blanc (1905–1906), Turkestán (dnešní Uzbekistán, města Taškent a Samarkand) – pozorování zatmění Slunce (1907), Petrohrad (1907), Alžírsko – astronomická pozorování (1909), Polynésie: Tahiti – pozorování komety (1910), Vavau – zatmění Slunce (1911), Brazílie blízko Rio de Janeiro (1912), Ekvádor (Galapágy) – budování francouzské telegrafické sítě (1913).

- Přiřaď správné místo ke konkrétnímu datu. Na mapě dokumentu 6 označ správně chronologicky oranžové bubliny čísla 1 až 10. Jako pomůcku ke kontrole použij zeměpisný atlas světa.*

1. 1902: Curych (Švýcarsko)	6. 1909: Alžírsko
2. 1904: Paříž	7. 1910: Tahiti
3. 1905: Valencie (Španělsko)	8. 1911: Vavau (Polynésie)
4. 1905–06: Mont Blanc	9. 1912: Brazílie
5. 1907: Turkestán, Petrohrad	10. 1913: Ekvádor

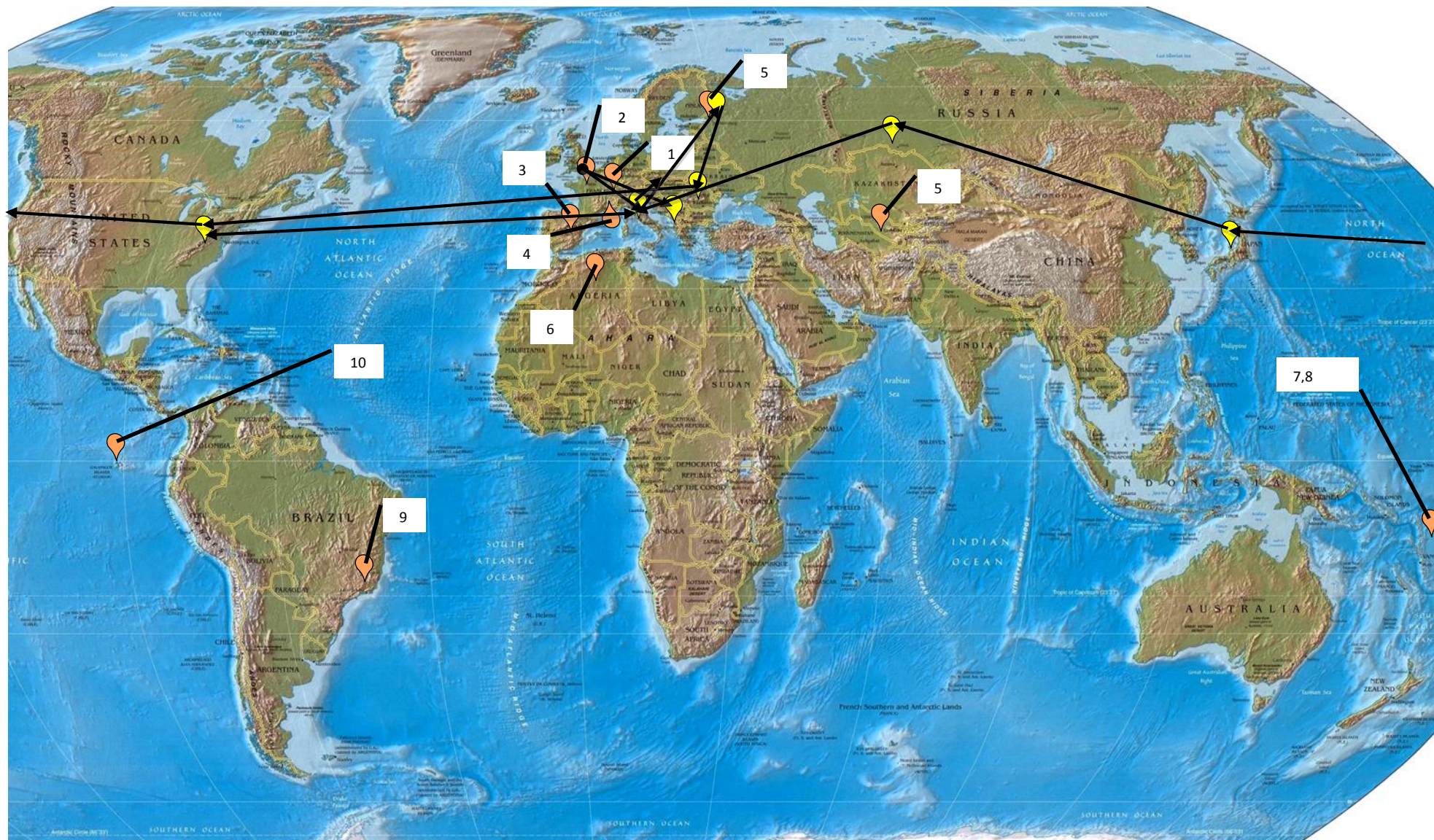
- Na mapě světa spoj správně místa, kudy Štefánik postupně cestoval. Kolik různých kontinentů Štefánik navštívil?*

Pohyboval se na čtyřech kontinentech: Evropa, Amerika, Asie, Afrika (Polynésie se nachází v Tichém oceánu mezi Amerikou a Austrálií).

- Proč můžeme říci, že byl Štefánik „světoběžníkem“?*

Z mapy můžeme vyčíst, že se Štefánik od roku 1902 prakticky nezastavil. Cestoval po Evropě i po celém světě.

- Dokument 6: Fyzická mapa světa (výběr)

V Štefánikově osobní korespondenci se zračí jeho životní krédo a zároveň jeho dvě vášně: touha po dokonalosti (věda) a po citu (láska). Jeho dlouholetá pražská důvěrná přítelkyně Marie Neumannová si přála, aby její milý zakotvil v Praze, o což Štefánik v roce 1912 vážně usiloval, když bez úspěchu jednal o zřízení české univerzitní hvězdárny. V Praze toužil vědecky bádát a zároveň sloužit své širší vlasti, totiž česko-slovenské.

- **Dokument 7: Dopis slečně Marii Neumannové, 19. 10. 1906, z pařížské hvězdárny Meudon**

Marienka!

(...) Obsahom životným môže byť – zdálo sa mi – úsilie: vytvoriť z nás, tvorov primitívnych, bytosti lepšie, hlbšie, jemnejšie. (...) v zdokonaľovaní je už niečo sladkého, analogického [podobného] vedomiu „dokonalosti“. Druhou hybnou silou mi bola – láska, láska predovšetkým k niekoľkým tým bytostiam, ktoré sú srdcu mojmu drahé. Tieto dva princípy boli mi kompasom, keď vydal som sa na cestu do riši Uranie [astronomie].

Zdroj: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 70.

- *Jaké dvě základní věci podle Štefánika mohou být obsahem, tj. smyslem lidského života? Cituj z dokumentu.*
 - **Prvním principem je Štefánikovi úsilí o dokonalost:** „úsilie: vytvoriť z nás, tvorov primitívnych, bytosti lepšie, hlbšie, jemnejšie“.
 - **Druhým principem a hybnou silou je láska:** „láska predovšetkým k niekoľkým tým bytostiam, ktoré sú srdcu mojmu drahé“.

- *Co znamená rčení: „být někomu kompasem“?*

Výrok znamená být ukazatelem směru (jako stříelka kompasu ukazuje sever).

- *Komu je dopis adresován a odkud byl poslán?*

Dopis je určen pražské důvěrné přítelkyni Marii Neumannové. Štefánik jej poslal ze své pařížské hvězdářské pracovny.

- **Dokument 8: Dopis slečně Marii Neumannové, 15. 1. 1912⁹**

Drahá Marienka,

V Ženevě učinil jsem neobyčejně výhodnou smlouvu s p. astronomem Schaerem (...), který je mým přítelem a nadšeným astronomem, (...) přepustil mi [několik dalekohledů s podstavcem a optické čočky]. Půjčuje mi všechny stroje – na věčnost za nepatrný poplatek. Je to sen, fantastický sen. To znamená, že s těmito elementy budu moci vystavět hvězdárnu, která se bude rovnat těm nejmohutnějším. Čechy budou okrášlené. Neboť rozhodně hodlám zpět k Vám, k Tebe, do své pravé vlasti. (...) Budu pracovat, chci účinkovat v národe mojem, který jsem nepřestal nikdy milovat.

Zdroj: Bartůšek, J. Štefánik, kniha druhá: vzpomínky a jiné příspěvky. Praha: L. Mazáč, 1938, s. 139–140.

- *Jakou novinku Štefánik sděluje své milé? Proč pro něho byla tato výhodná půjčka tak důležitou?*

Štefánik sděluje své milé, že od svého švýcarského kolegy dostal kompletní hvězdářskou výbavu, kterou bude nyní moci kdekoliv použít k vědeckému bádání.

- *Na jakém místě (země, event. město) chtěl hvězdárnu založit? Jak lze potom chápat pojem národa a vlasti z jeho výroku: „Hodlám zpět k Vám, do své pravé vlasti (...). Budu pracovat, chci účinkovat v národe mojem.“*

Štefánik zatoužil usadit se v Praze a založit na české Karlo-Ferdinandově univerzitě hvězdárnu. Potřebné přístroje k tomu již měl. Tímto způsobem chtěl vědecky pracovat pro svou vlast, tj. Čechy a Slovensko.

b) vynálezce

Po smrti svého učitele a podporovatele prof. Janssena (1907) Štefánik poznal, že svobodnému bádání v Paříži je kvůli intrikám jeho profesních francouzských soků konec. Snažil se proto získat prostředky, aby mohl vybudovat novou observatoř, kde by se mohl plně oddat výzkumu. Prostředky mu měly plynout z jeho vynálezů: automatická výhybka a letecké motory. V roce 1912, poté co ho v Praze odmítli, podnikl druhou cestu na Tahiti (Francouzská Polynésie), kde chtěl vybudovat hvězdárnu a definitivně zakotvit. Francouzská vláda jej však vyslala (roku 1912 se stal Štefánik francouzským občanem) na vědecko-diplomatickou misi do Ekvádoru (1913). V srpnu 1914 byl jako francouzský občan mobilizován a stal se průkopníkem francouzské vojenské meteorologie.

⁹ Dopis je psán v češtině s některými slovenskými výrazy. Marie byla totiž Češka a studentka v Praze.

- **Dokument 9: Dopis Dr. Janu Herbenovi v Praze¹⁰**

Drahý pane,

Různé okolnosti přiměly mě, abych přemýšlel nad vzduchoplavbou [konstrukcí letadel a leteckých motorů] (...). Můj definitivní cíl je a zůstane astronomie (...) a doufám, že v budoucí době skutečným svoji tužbu: založit samostatnou (...) hvězdárnu (rozhodují se mezi severní Afrikou a jistým ostrovem v Polynésii). (...) K urychlení akce potřebuji peníze-peníze-peníze. (...) Hle, proč chci se pokusit na nějakou dobu stavět na vzduchu, na elementu, který je dnes nejideálnější. Za deset let bude každý hošík létat na aeroplánu, který mu přinese Ježíšek. Prosil bych Vás, drahý pane, abyste se podujal úkolu zprostředkovatele [mezi Štefáníkem a českým aero-konstruktérem Otčenáškem] (...). Slibuji Vám, že později Váš časopis [Čas] bude mít zajímavou rubriku aeronautickou.

Zdroj: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 156.

- *Jaký je hlavní, tj. dlouhodobý Štefáníkův vědecký cíl?*

Hlavním Štefáníkovým cílem je astronomické bádání, i když se musí z existenčních důvodů věnovat jiné problematice, tj. letectví.

- *Proč se náhle zabývá letectvím? Co naléhavě potřebuje?*

K vybudování samostatné hvězdárny potřebuje peníze. Od leteckého průmyslu si slibuje příliv finančních prostředků.

- *O co konkrétně Dr. Herbena žádá a co mu za to slibuje?*

Štefáník žádá o zprostředkování kontaktu s konstruktérem Otčenáškem. Slibuje za to pravidelné psaní článků o letectví v Herbenově časopise Čas.

- *Jak si Štefáník představuje letectví v příštích deseti letech? Dolož citací. Jsou jeho prognózy pravdivé?*

„Za deset let bude každý hošík létat na aeroplánu“ – Štefáník přecenil rozšíření letecké dopravy v horizontu jedné dekády. Správně však odhadl důležitost letectví pro příští vývoj společnosti.

¹⁰ Dr. Herben byl český spisovatel a redaktor předválečného populárně-naučného časopisu Čas.

- **Dokument 10: Velitel letky M. F. 54 kapitán Prat o Štefánikově meteorologii, léto 1915**

Generál Foch (...) přišel moji letku navštívit. Představil jsem mu poručíka Štefánika a ohlásil jsem, jaké služby mi koná meteorologická stanice, kterou u letky zřídil. Generál (...) prosil Štefánika, aby mu každý večer posílal svou meteorologickou zprávu (...). [Štefánikovy] předpovědi byly tak přesné, že se ho generál rozhodl poslat do hlavního štábu, aby vrchnímu veliteli [generálu Joffreovi] navrhl organizaci meteorologické služby na celé frontě.

Zdroj: John, M. Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny. Olomouc: Votobia, 2000, s. 33.

- *V čem byla letka kapitána Prata výjimečná? Díky komu?*

Díky Štefánikově meteorologické stanici letka disponovala přesnou předpovědí počasí, mohla tudíž přesněji a efektivněji koordinovat své letecké operace s pěchotou na bojišti.

- *Kam byl Štefánik povolán generálem Fochem a za jakým účelem?*

Generál Foch si Štefánika vyžádal do generálního štábu, aby zde navrhl organizaci meteorologické služby na západní frontě.

- *Jaké vojenské služby se stal Štefánik zakladatelem?*

Štefánik byl průkopníkem letecké meteorologie ve Francii.

- *Zamysli se a vyjmenuj důvody, proč může být přesná předpověď počasí pro armádu důležitá. Jakou má souvislost meteorologická služba s leteckým operováním na bojišti?*

Vojenská letadla byla v době první světové války křehké konstrukce, neschopná provozu v náročných meteorologických podmínkách. Chtěl-li velitel naplánovat ofenzívu s podporou letectva, musel brát ohled na předpovědi počasí.

c) diplomat

V roce 1913 Štefánik odcestoval, již jako francouzský občan, do Ekvádoru, kde měl z pověření francouzské vlády vybudovat telegrafní a meteorologickou stanici. Při své misi dokázal zvítězit nad německou konkurencí a úspěšně vzdorovat americkému vlivu v době, kdy se dokončoval panamský průplav ve střední Americe (projekt USA).

- **Dokument 11: Telegram francouzského velvyslance v Ekvádoru Francastela francouzské vládě, 12. 12. 1913**

Pan Štefánik byl právě pověřen ecuadorskou vládou, aby na její náklady reorganizoval quitskou¹¹ observatoř a aby zřídil síť meteorologických stanic a síť stanic bezdrátové telegrafie na celém území Ecuadoru včetně ostrovů [viz např. Galapágy]. Dosáhl toho, že přednosty těchto dvou služeb budou Francouzi. Mohu jen uznat obratnost pana Štefánika, který dosáhl těchto úspěchů, aniž by vzbudil pozornost.

Zdroj: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 289.

- *Jaké byly podle vyslance Francastela hlavní Štefánikovy úkoly v Ekvádoru? Byl Štefánik úspěšný?*

Štefánik měl působit jako odborník při budování meteorologických stanic a bezdrátové telegrafie. Podařilo se mu prosadit v této záležitosti francouzský monopol: správci obou dvou služeb se stali Francouzi.

- *Porovnej koloniální politiku světových impérií kolem roku 1900 (pracuj s mapou dějepisného atlasu). Vyslov názor, proč byla Štefánikova mise na území jižní a střední Ameriky pro Francii důležitá. Jaké mohla sledovat cíle?*

Od roku 1823 platila v USA tzv. Monroeova doktrína¹²: „Amerika Američanům“, rozuměj geograficky (kontinent i přilehlé ostrovy) a politicky (Evropa nemá zasahovat do amerických záležitostí). USA se v průběhu století staly v severní části kontinentu hegemonem a uplatňovaly svůj vliv ve střední Americe. Zde po porážce španělských vojsk získaly poručnictví nad ostrovem Kuba. V Panamě vystavěly průplav (1913–14), který vojensky střežily. Francie prostřednictvím Štefánika soupeřila o vliv ve střední a rovníkové Americe. Dokázala vybudovat a kontrolovat komunikační a meteorologické základny¹³, jež byly využitelné pro mezinárodní dopravu, právě přes panamský kanál. Další ze soupeřících koloniálních mocností ve střední a jižní Americe byly Velká Británie a Nizozemí (S část jihoamerického kontinentu).

¹¹ Quito – hlavní město Ekvádoru

¹² James Monroe – prezident USA v letech 1817–1825.

¹³ Francouzský projekt byl však ukončen hned následující vládou roku 1914.

IV. „Kto za pravdu horí“ – generál Štefánik v boji za Československo

a) „Lev“ pařížských salónů

V prvním roce „Velké války“ se Štefánik proslavil jako meteorolog a odvážný pilot. Na svou žádost odešel na srbskou frontu, kde zažil ústup Srbů přes Albánii v zimě 1915. Na smrt vyčerpaný a nemocný byl evakuován do Říma, kde se v Nemocnici Královny matky zotavoval. Zde se seznámil s paní Claire de Jouvenel, vlivnou Pařížankou, která mu později zprostředkovala setkání s politickými špičkami Francie, které chtěl přesvědčit ve věci česko-slovenské otázky. Na Štědrý den 1915 se Štefánik podrobil operaci žaludku v nemocnici na pařížském předměstí. Do té doby se však již stihl za necelý měsíc seznámit prostřednictvím paní de Jouvenel s novinářem prestižního deníku Matin a ministerským předsedou Aristidem Briandem.

- DOK 12: Štefánikův dopis „Presidentovi“¹⁴ s přílohou Manifestu Země české inspirovaného textem Českého akčního výboru (uveřejněného v listopadu 1915 pod autoritou T. G. Masaryka a J. Düricha¹⁵)

Zdroj: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/jpg/F7.fol89r.jpg> [15. 12. 2014].

Země české (Čechy – Morava – Slovensko – Slezsko)

Deset milionů Slovanů, obývajících severní oblasti Rakousko-Uherska, obrátilo se provoláním o pomoc k dohodovým mocnostem, přejíce si svého osvobození politického a hospodářského. (...) Připustiti, že by Francie mohla míti nezáměr o hrdinské snahy národa českého, znamenalo by obviniti ji ze zrady na

¹⁴ Česká ani slovenská bibliografie o Štefánikovi se neodvážila pojmenovat pana „presidenta“ v tomto dopise. Oslovení „**Président X**“ totiž Štefánik vícekrát použil ve svých dopisních konceptech, tudíž někteří historikové za tímto označením hledali jednu konkrétní osobu, ke které měl Štefánik zřejmě důvěrný vztah. Podle francouzského serveru <http://www.diplomatie.gouv.fr>, který zveřejnil kopii vlastního dopisu, je adresátem dopisu „**Président du Conseil des ministres**“, tj. předseda francouzské vlády Aristid Briand. S ním Štefánik rozmlouval, jak se píše v dopise, 22. 12. pravděpodobně v salonu paní de Jouvenel či na jiném reprezentativním společenském místě.

¹⁵ Masaryk i Dürich byli oba poslanci rakouského říšského sněmu toho času v emigraci. Viz Masaryk, T. G. a kol. Manifest du Comité d'action tchèque à l'étranger. In: Denis, E. (ed.). *La Nation Tchèque*. Paříž, 15. 11. 2015. 14/1915, s. 215.

jejích **slavných tradicích** (...). Ona ani tentokrát neodepře své podpory těm, kdo se domáhají svého **práva na svobodný život a bojují proti germánství**.

Zdroj: Bartůšek, J. – Boháč, J. (ed.). *Zápisníky M. R. Štefánika*. Praha: Památník osvobození, 1935, s. 324.

- **Dokument 13: „Les pays tchèques“ (České země) podle revue *La Nation Tchèque* (Český národ), oficiálního tisku pozdější Československé národní rady¹⁶**

Zdroj: Les Pays Tchèques. In : Denis, E. (ed.). *La Nation Tchèque*. 1. Ročník. Vydáno 1. 12. 2015, 14/1915, s. 230.

- *Komu byl dopis s Manifestem adresován? Proč myslíš, že to bylo pro česko-slovenský zahraniční odboj důležité?*

Dopis obdržel předseda vlády (Président du Conseil des ministres) A. Briand. Čs. odboj potřeboval získat podporu politických špiček dohodových států a to se díky Štefánikovi zdařilo.

- *Jaké datum nese dopis v záhlaví? Jaké události Štefánik v té době prožíval a kde se nacházel (viz úvodní text v rámečku)? Dokážeš si představit, jak se v té době asi cítil?*

Dopis je datován 24. 12. 1915, tj. na Štědrý den. Štefánik byl tehdy v nemocnici v Neuilly-sur-Seine kvůli své žaludeční chorobě. I přes tyto těžkosti neustával ve vyjednávání za samostatnost Čech a Slovansků.

- *Představ si, že máš za úkol vysvětlit cizinci (např. Francouzovi), že se uprostřed Evropy v „žaláři národů“ Rakouska-Uherska nacházejí Slované, kteří chtějí žít v samostatném státě. Štefánik, mimochodem francouzský občan, dobře odhadl nevalné znalosti Francouzů o střední Evropě, a proto volil co nejjednodušší formulaci česko-slovenské problematiky. Francouzi neměli totiž*

¹⁶ Čtrnáctideník *La Nation Tchèque* (Český národ) vycházel v letech 1915–18 v Paříži. Nejprve byl šéfredaktorem Ernest Denis, historik, slavista a bohemista, od roku 1917 převzal redakci E. Beneš. Od května 1916 by časopis vydáván na adrese 18 rue Bonaparte, Paris, kde se v té době usídlila Československá národní rada.

prakticky žádné povědomí o Slovácích a Čechy si pletli s cikány-Romy (Bohémiens)¹⁷. Po své úvaze vysvětlí, proč Štefánik, ač Slovák hrdý na svůj národ, ve svém Manifestu zvolil označení „Země české“ ve shodě s redakcí francouzského časopisu La Nation Tchèque.

V komunikaci s francouzskými politiky a novináři bylo nutné mluvit jejich jazykem a představit čs. otázku co nejsrozumitelněji. Proto Štefánik použil termín „les Pays Tchèques“ (České země) i pro Slovensko, tj. země české, moravské, slezské, slovenské. Francouzi totiž Čechy znali více než Slováky.

- *Ke komu se Manifest obrací a o co žádá?*

Obrací se k dohodovým mocnostem, resp. k Francii, s provoláním za politické a hospodářské osvobození od Rakouska-Uherska.

- *Jaké slavné tradice francouzské republiky dopis mezi řádky připomíná?*

Štefánik apeluje na francouzské republikánské myšlenky: volnost – rovnost – bratrství.

- *Proti komu tyto slovanské národy bojují? Je to také nepřítel Francie, či nikoli? Cituj z dokumentu:*

„bojují proti germánství“; Češi, Slováci i Francouzi měli společného nepřítele: germánství (Německo a Rakousko).

V lednu 1916 přijel Masaryk do Paříže. V nemocnici navštívil Štefánika, za kterým již měsíc docházel pravidelně na konzultace Beneš. Byl to Štefánik, kdo díky svým kontaktům zprostředkoval schůzku Masaryka s francouzským premiérem A. Briandem. Díky Štefánikovi se Francouzi dozvěděli v pařížském deníku Matin (Ráno) o Masarykových myšlenkách za nezávislost Čechů a Slováků.

- **Dokument 14: T. G. Masaryk u A. Brianda, předsedy francouzské vlády**

M. Masaryk a été reçu, le 3 février, par M. Briand, président du conseil et ministre des affaires étrangères. Il lui a exposé notre programme,

Pan Masaryk byl přijat 3. února panem Briandem, předsedou vlády a ministrem zahraničních věcí. Představil mu náš [tj. shodný s vydavatelem revue, proto „náš“] program.¹⁸

¹⁷ Více o lingvistickém problému s pojmem „romové-cikáni“ na <http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Tsiganes/147588>. [15. 12. 2014].

¹⁸ Autorský překlad

- **Dokument 15: Interview s Masarykem pro pařížský deník**

Une interview de M. Masaryk. — Le lendemain de la réception de M. Masaryk par M. Briand, le *Matin* a publié, dans son numéro du 4 février, un entretien d'un rédacteur du grand quotidien parisien avec celui qui « est l'âme de ce mouvement patriotique visant à rétablir un jour la souveraineté et l'indépendance des Pays Tchèques ».

Rozhovor s Masarykem – Nazítří po přijetí Masaryka panem Briandem, otiskl *Matin* ve svém čísle ze 4. února rozhovor mezi redaktorem známého pařížského deníku a tím, kdo je „duší vlasteneckého hnutí za samostatnost Zemí českých“.¹⁹

Zdroj: Une interview de M. Masaryk. In: Denis, E. (ed.). *La Nation Tchèque*. 1. ročník. Vydáno 15. 2. 1916. 20/1916, s. 318.

- *Kdy se uskutečnila schůzka Masaryka s A. Briandem?*

Masaryk byl přijat premiérem 3. 2. 1916.

- *Jakou měl Briand státnickou funkci?*

Byl francouzským premiérem.

- *Pro jaký typ novin poskytnul Masaryk rozhovor? Proč myslíš, že tento čin pomohl československému osvobozenému hnutí? Kdy k rozhovoru došlo?*

Hned nazítří po recepci u Brianda poskytl Masaryk rozhovor pro *Matin*, **rozšířenému a známému pařížskému deníku**. Pařížská veřejnost se jeho prostřednictvím mohla seznámit s myšlenkou o samostatném Československu.

- *Jak označil redaktor La Nation Tchèque Masaryka ve zprávě o proběhnutém interview? Cituj z dokumentu. Co znamená uvedený pojem „Zemí českých“ (viz též dokumenty 12 a 13)?*

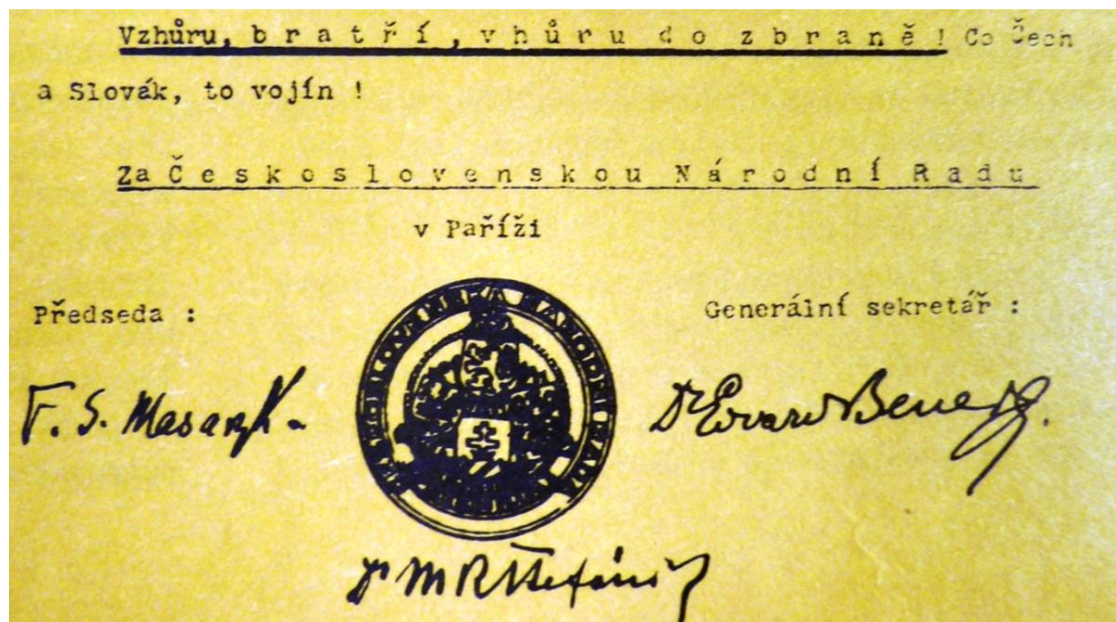
Masaryk byl označen „duší vlasteneckého hnutí za samostatnost Zemí českých“. Tento pojem označuje čtyři země – Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko.

¹⁹ Autorský překlad

- Dokument 16: Vyhlášení Československé národní rady (ČSNR)²⁰ v roce 1916²¹

Le Conseil National Tchéco-slovaque. — Le Siège Central du Conseil National Tchéco-slovaque, qui dirige notre action politique dans les pays Alliés, se trouve à Paris, 18, Rue Bonaparte. La direction en est ainsi constituée: Président: M T. G. MASARYK, professeur de l'Université tchèque de Prague, président du groupe progressiste tchèque au Parlement de Vienne, lecteur à l'Université de Londres. — Vice-Président: M. Joseph DURICH, député du parti agrarien au Parlement de Vienne. — Secrétaire Général: M. Édouard BENEŠ, chargé de cours à l'Université tchèque de Prague.

Zdroj: Echos et nouvelles. In: Denis, E. (ed.). *La Nation Tchèque*. 2. ročník. Vydáno 1. 6. 1916, 3/1916, s. 46.

Zdroj: Juríček, J. M. R. Štefánik. *Životopisný náčrt*. 2. vydání. Bratislava: Mladé léta, 1990, s. 111.

- Porovnej oba dokumenty. Vypiš všechna uvedená jména a doplň ke každé osobě funkci, kterou v ČSNR zastávala (pozn. „víceprezident“ znamená místopředseda).

1. T. G. Masaryk – předseda	3. M. R. Štefánik – místopředseda
2. Josef Dürich – místopředseda	4. E. Beneš – generální sekretář

²⁰ ČSNR se stala vrcholným orgánem čs. zahraničního odboje a později prozatímní vládou Československa.

²¹ Je zajímavé, že redaktor E. Denis ve své revue z let 1916–17 vůbec nezmiňuje M. R. Štefánika. Zdá se, že mezi nimi nikdy nedošlo ke spolupráci, nejspíše kvůli odlišné politické orientaci každého z nich (Denis – socialista, Štefánik – obklopoval se aristokraty).

- *Z francouzsky psaného dokumentu cituj adresu, kde měla rada sídlo. Na internetu vyhledej, jaké instituce se v současné době na této adrese nacházejí.*

ČSNR sídlila na 18 rue Bonaparte v Paříži. Dnes se zde nachází České centrum, konzulát, cestovní kancelář Czech tourism a Česká škola bez hranic.

- *V kterém roce byla ČSNR vyhlášena?*

ČSNR byla vyhlášena roku 1916.

- *Porovnej označení „Tchéco-slovaque“ a „Československá“ s označeními, která se používala před ustavením ČSNR (viz dokument 12). Vyjadřují oba pojmy totéž (tj. stejné země a národy)?*

Ano stejná věc: CNPT Conseil national des Pays Tchèques (vojenská korespondence, razítko), CN Tchéco-slovaque (La nation tchèque), ČSNR v českém a slovenském tisku.

b) „První“ mezi českými legionáři²²

Poté, co díky Štefánikovi získala ČSNR podporu u francouzského premiéra a její činnost vešla ve známost v pařížském intelektuálním prostředí, odebral se Milan Rastislav v dubnu 1916 do Itálie, aby tam započal s formováním československého vojska, tj. pozdějších legií. Postupně se podařilo zformovat československé legie bojující za samostatné Československo po boku těchto států Dohody: Rusko, Srbsko, Francie, Itálie. Lví podíl na jejich vzniku měl právě brigádní generál (povýšen roku 1918) Štefánik.

- **Dokument 17: Text letáků, které Štefánik coby pilot shazoval nad italsko-rakouskými zákopy**

Češi! Slované! Drazí bratři!

Hodina Vašeho osvobození se blíží (...). Vaši političtí zástupci utvořili ve Francii, Anglii a Rusku i v Americe velikou organizaci, která usilovně pracuje na osvobození našeho národa (...). Právě nyní pracuje se na vybudování veliké české armády (...). Hoši naši drazí, pomozte nám i Vy! (...) ve Vašich rukou je dnes budoucnost našeho národa. Nebojujte! Vzdávejte se Itálii, která dnes také stojí na straně naší a která bojuje stejně o osvobození Čechoslováků, jako pro ně pracujeme v cizině my. Tím dokážete, že milujete svůj národ a nenávidíte německé a maďarské vrahy našeho lidu. Čekáme, bratři, od Vás rozhodný čin a Vy jej provedete stejně tak, jak jej provedli statisíce našich bratří na frontě srbské a ruské.

²² Pro podrobnější vhled do problematiky čs. legií viz:

<http://csbh.cz/sites/default/files/Csl%20legie%2019414%20-%201920%20historicky%20uvod.pdf>

V Paříži, v červnu 1916. Za Československý zahraniční výbor: Dr. E. Beneš, Dr. M. Štefánik

Zdroj: John, M. *Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 114.

- *Komu byly letáky shazované Štefánikem určeny?*

Letáky byly určeny Čechům a Slovákům bojujícím na italsko-rakouské frontě.

- *Připomeň si, v jaké armádě kterého státu byli rodilí Češi a Slováci nuceni bojovat.*

Tito byli mobilizováni do c. k. rakousko-uherské armády.

- *O jaké události jsou čeští a slovenští vojáci informováni? K jakému činu jsou vybízeni a jak mohou pomoci?*

Štefánik informuje o tom, že ČSNR pracuje na budování vlastní čs. armády. Vojáci jsou vyzýváni, aby přebíhali z rakouské fronty na italskou stranu fronty a vzdávali se dohodovým vojskům Itálie.

- *Na jakých dalších frontách první světové války již přeběhla početná vojska Čechů a Slováků v rakouských uniformách? Kým se mají vojáci inspirovat? Cituj z dokumentu:*

„Vy jej provedete stejně tak, jak jej provedli statisíce našich bratří na frontě **srbské a ruské**.“

Štefánik se v Rusku²³ v zimě 1916/17 pokoušel rekrutovat české a slovenské zajatce, aby je odeslal na západní frontu, kde by bojovali po boku Francouzů proti nepřátelskému Německu. Narazil však na politické obtíže ruské vlády, která se snažila způsobit rozkol v ČSNR tím, že ignorovala její pařížské vedení. Místopředseda ČSNR Dürich se nešťastně zapletl do ruské propagandy – označil Štefánika za rakouského špiona a prohlásil, že jedině rusofilská orientace může přinést Čechům samostatnost. Štefánik v únoru 1917 v Petrohradě osobně zakročil a odvolal Düricha z funkce. Tímto obnovil jednotu ČSNR resp. celého čs. zahraničního odboje.

- **Dokument 18: Z dopisu ruskému ministrovi zahraničí N. N. Pokrokovskému, únor 1917 (výběr)**

²³ Tamtéž

Мы говоримъ, и имѣемъ право говорить, какъ честные, любящіе свободу люди, если хотиъ быть достойными довѣрія которымъ пользуемся какъ народинѣ, такъ и среди своихъ за границей.

Milan R. Štefánik

A pán Dürich odíde, lebo i napriek tomu, že plne odsuzujem jeho činnosť a po zásluhe označujem jeho správanie jako nekorektné, predsa nechcem pochybovať o tom, že i on si praje rozbití Rakúsko-Uhorska, oslobodenie nášho národa (...), tak jako ja, ako Československá národná rada. (...) Vedome se snažíme postupne upevňovať svazok nášho národa s ruským národom (...) a dokázať, že tento zväzok neodporuje záujmom spojeneckých štátov, ku ktorým nás viažu city uprimnej vďačnosti.

Zdroj: Juríček, J. M. R. Štefánik. Životopisný náčrt. 2. vydání. Bratislava: Mladé léta, 1990, s. 120.

- *Jak Štefánik naložil s J. Dürichem? Cituj z dokumentu:*

„A pán Dürich odíde“ – rozuměj z ČSNR.

- *Zhodnoť styl dopisu a jeho míru útočnosti. Najdeš v Štefánikových slovech, kromě kritiky na Dürichovu adresu, také nějaké pozitivní ohlasy na jeho osobu? O čem to svědčí?*

„predsa nechcem pochybovať o tom, že i on si praje rozbití Rakúsko-Uhorska, oslobodenie nášho národa“

I když dopis mluví jasně o vyloučení Düricha z rady, přesto volí Štefánik elegantní formulaci a připomíná Dürichovy „záslužné“ úmysly na rozbití Rakouska-Uherska.

- *Za koho Štefánik mluví? Za jakou instituci? Cituj z dokumentu.*

„tak jako ja, ako Československá národná rada“ – Štefánik je mluvčím ČSNR.

- *O co se podle Štefánika snaží ČSNR ve vztahu: západní spojenci – Češi a Slováci – Rusko?*

Stratég Štefánik usiluje v rámci ČSNR o přátelské vztahy se západními spojenci a zároveň s Ruskem: „dokázať, že tento zväzok neodporuje záujmom spojeneckých štátov“.

V létě 1917 se Štefánik vypravil do USA, aby zde provedl nábor do čs. legií. Zorganizoval řadu přednášek o důležitosti čs. odboje v zahraničí a vytvořil zde středisko, které mělo na starost provádět mobilizaci čs. krajanů v Americe.

- Dokument 19: Manifest *Kto za pravdu horí* (výběr)²⁴

Národní radě Česko-slovenské byl svěřen zodpovědný úkol provést organizaci našeho vojska (...), prohlašuje tudíž ona všeobecnou národní mobilizaci. (...) V Americe České Národní Sdružení a Slovenská liga, vlastně zvláštní k tomu určený výbor pod předsednictvím členů ČSNR.

Jménem Národní rady česko-slovenské M. R. Štefánik [vlastní podpis]

Zdroj: Juriček, J. M. R. Štefánik. *Životopisný náčrt*. 2. vydání. Bratislava: Mladé léta, 1990, s. 129.

- Za jakou instituci Štefánik vystupuje?

Štefánik opět a vždy jedná za ČSNR.

- Co manifest vyhlašuje? Koho se týká (viz také text informačního rámečku)?

Vyhlašuje mobilizaci pro všechny Slováky a Čechy žijící v USA do čs. vojska.

- Které organizace jsou určeny k provádění vlastní mobilizace? Cituj z dokumentu. Jednalo se o jedno společné sdružení pro Čechy a Slováky, či nikoliv? O čem to vypovídá?

Slovenští a čeští krajané v Americe se sdružovali zvlášť. Myšlenka čechoslovakismu nebyla ještě dostatečně rozvinuta. Mobilizaci mají provádět „České národní sdružení“ (pro Čechy) a „Slovenská liga“ (pro Slováky).

- Kdo je autorem textu manifestu a tím, kdo jej zároveň podepsal?

²⁴ Název pochází ze stejnojmenné vlastenecké písně z 19. století od slovenského autora Karola Kuzmányho.

Autorem je M. R. Štefánik.

V prvních měsících roku 1918 vznikla čs. armáda, která byla potvrzena smlouvou mezi ČSNR a francouzskou a italskou vládou. Především díky zásluze Štefánika bylo dohodnuto, že nově vzniklá čs. armáda bude politicky řízena přímo ČSNR a ne vládou cizího státu. Vojensky se však ochotně podřizovala vrchnímu velení Spojenců.

- **Dokument 20: Dohoda s francouzskou (únor 1918) a italskou (duben 1918) vládou o zřízení samostatné Československé armády**

Čechoslováci, organizovaní v samostatnú armádu a uznávající po stránke vojenskej autoritu hlavného velenia francúzskeho, budú pod vlastnú zástavou bojovať proti ústredným mocnostiam.

Zdroj: Juríček, J. M. R. Štefánik. *Životopisný náčrt*. 2. vydání. Bratislava: Mladé léta, 1990. s. 129.

Smlouva byla podepsána z italské strany ministerským předsedou Orlandem, za ČSNR Štefánikem (...). Královská italská vláda uznává existenci jednotného a samosprávného čs. vojska, podřízeného v národním, politickém a právním ohledu autoritě Národní rady zemí československých.

Zdroj: Bednařík, F. *V boj! Kronika čs. legie v Itálii 1915–1918*. Praha: Památník odboje, 1927, s. 532.

- *Kdo reprezentoval ČSNR při podpisu smlouvy v Itálii?*

Byl to M. R. Štefánik.

- *Komu bylo čs. vojsko podřízeno a v jakých konkrétních oblastech?*

Jednalo se o samostatnou čs. armádu podřízenou politicky ČSNR, vojensky však hlavnímu francouzskému velení.

- *Komu byla čs. armáda podřízena z vojenského hlediska? Proti komu měla bojovat?*

Nejvyšší vojenskou autoritou bylo velení Dohody. Společný boj se vedl proti „ústředním mocnostem“ (Centrální mocnostem, tj. Německu a Rakousku-Uhersku a jejich spojencům).

V rámci své vojenské mise procestoval Štefánik řadu evropských i světových zemí. K jeho posledním válečným úkolům patřila návštěva čs. legií na Sibiři. Podařilo se mu na místě obnovit autoritu ČSNR, když se vypořádal s bolševickými rozvraceči. Bojovou morálku ve všemi opuštěném vojsku však již nedokázal znovu vzbudit. Štefánikovi vděčíme za to, že se Spojenci konečně rozhodli v zimě 1919 čs. vojsko ze Sibiře evakuovat přes Vladivostok do Československa.

- *Na základě medailonu osobnosti zjisti, které země Štefánik navštívil v rámci svých vojenských misí za účelem mobilizování Čechů a Slováků. V dokumentu 6 naznač cestování našeho hrdiny tak, že správně spojíš na mapě žlutě vyznačená místa. Šipkou naznač směr cesty. Jako pomůcku použij zeměpisný atlas světa.*

1914–15: Francie

Zima 1915: Srbsko

Prosinec 1916: Francie

Jaro 1916: Itálie

Léto 1916: Rusko

Podzim 1916: Rumunsko

Zima 1916/17: Rusko

Léto 1917: USA

Zima 1917/18: Francie

Jaro 1918: Itálie

Léto 1918: USA

Léto 1918: Japonsko

Podzim 1918, zima 1918/1919: Rusko

Jaro 1919: Itálie

4. 5. 1919: Slovensko (tragická smrtelná nehoda)

V. Tragická smrt a její důsledky

Pro hrdého Štefánika bylo příznačné, že nesouhlasil s nabídkou, aby ho do rodné vlasti dopravil z Itálie pohodlný nemocniční vlak. Po svém návratu ze Sibiře byl totiž zcela vyčerpaný a jeho zdraví bylo trvale podlomené. Navíc trpěl nepředvídatelnými záchvaty mdlob. Přes tato všechna rizika si hrdý generál Štefánik vymínil, že na Slovensko dorazí bombardovacím letounem, který bude sám pilotovat. Tříčlenná posádka italského letounu Caproni nabrala kurz Vídeň – Bratislava letiště Vajnory. Avšak při přistání těsně nad letištěm letoun selhal a narazil prudce do země. Všichni členové posádky (dva piloti a jeden pozorovatel) byli na místě mrtví. Oficiální verze příčiny neštěstí je porucha na letadle, kvůli které se přistávací manévr nezdařil. Touto tragédií skončila kapitola Štefánik, který se už nemohl dále podílet na utváření mladého Československa.

- **Dokument 21: Štefánikův způsob návratu do vlasti**

Se rozhodl pro návrat (...) italským bombardovacím letounem. Zvolil ho už v Paříži, podle svých vlastních slov proto, aby se nikde nedotkl půdy nenáviděného Rakousko-Uherska (...). Bryskně odmítl návrh náčelníka čs. vojenské mise v Itálii kpt. J. Šeby, aby odcestoval do vlasti (...) sanitním vlakem s připojeným salonním vozem a dobře vybavenou ošetrovnou.

Zdroj: John, M. *Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 68.

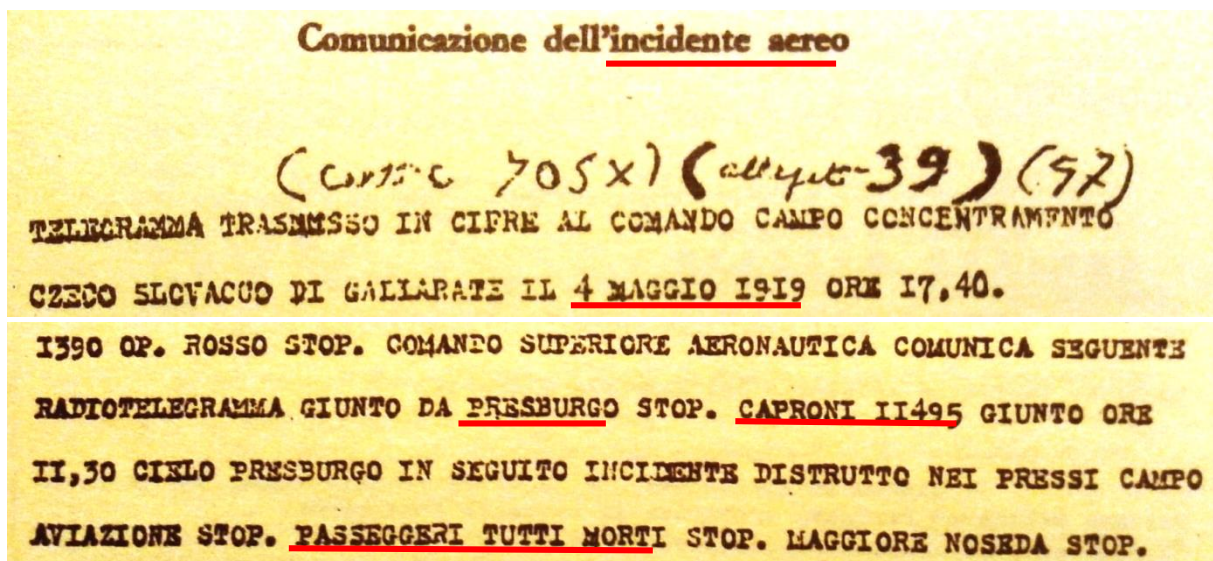
- *Jaký způsob dopravy zvolil Štefánik k návratu do vlasti a proč?*

Generál Štefánik se rozhodl pro letadlo, aby se při transportu z Itálie do Bratislavy nemusel dotknout rakouské půdy.

- *Proč myslíš, že odmítl návrh kpt. J. Šeby? O jakých Štefánikových vlastnostech to vypovídá?*

Hrdý generál odmítl pohodlí salonního kupé, výměnou za manifestační přilet v italském bombardéru. Jako pilot chtěl naplánovat svůj návrat do vlasti heroicky a svým způsobem teatrálně (v letadle, sám pilotoval). Zdá se, že nebylo příliš rozumné, aby sám letadlo řídil (ve stavu vyčerpání a nemoci).

- **Dokument 22: Telegram o havárii M. R. Štefánika v italském jazyce pro velitelství čs. legií v Itálii**

Zdroj: John, M. *Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny*. Olomouc: Votobia, 2000, s. 134.

- *O jaký typ dokumentu se jedná? V jakém je jazyce?*

Jde o telegram v italštině.

- *Tvým úkolem je nyní rozšifrovat důležité údaje v telegramu. O čem má zpráva informovat (viz nadpis)? Kdy se tragédie stala a poblíž kterého města? O jaký typ letounu se jednalo? Co se stalo s posádkou? (Jako pomůcku použij italsko-český slovník nebo překladač na www.google.cz či www.slovník.seznam.cz.)*

Došlo k letecké havárii, a to 4. května 1919 poblíž Bratislavy (Presburgo) na letadle Caproni II 495. Všichni z posádky (passaggeri) zahynuli.

- **Dokument 23: Stal se Štefánik skutečně obětí letecké nehody nebo se jednalo o promyšlenou vraždu?**

O příčinách této nešťastné havárie, při které zahynula (...) osobnost evropského formátu, byly brzy vyslovovány a publikovány nejrůznější hypotézy a fámy. (...) Tyto lze rozdělit na následující markantně se od sebe odlišující skupiny: 1) závěry vyšetřovací komise sestavené v den havárie z kvalifikovaných italských odborníků, rozbor všech technických podrobností zkoumaných přímo na místě (...), pitevní nálezy, protokoly o přípravě a průběhu letu (...), 2) výpovědi méně hodnověrných svědků, založené vesměs jen na tvrzení jednotlivých osob, často přejímané i z druhé ruky (...) navzájem si odporující a tendenční, šířené (...) čechofobními kruhy (sestřelení letounu, atentát).

Zdroj: John, M. Milan Rastislav Štefánik. Život a smrt národního hrdiny. Olomouc: Votobia, 2000, s. 72.

- *Po přečtení dokumentu vysvětli, proč je důležité hledat za každou informaci jejího původce a jeho otevřené i skryté cíle.*

Je to nezbytný postup pro kritické posouzení informace. Kritické čtení je takové, které obsah sdělení podrobuje kritickému pohledu s cílem vytvořit si pravdivý a objektivní úsudek.

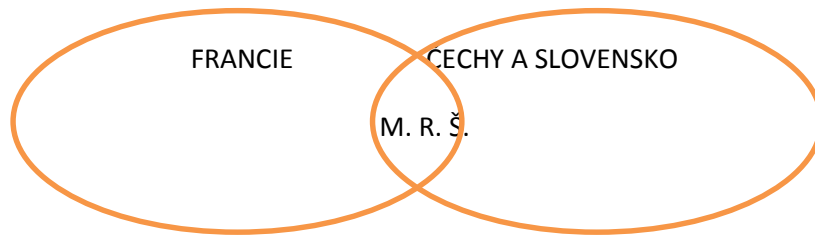
- *Vysvětli pojem „čechofobními“ v kontextu tohoto dokumentu.*

Termín značí ty, kdo mají z Čechů strach, mají k nim negativní až nepřátelský postoj. Fobie (řecky *fobos*) znamená strach.

- *Do jaké skupiny tvrzení řadí autor hypotézy o sestřelení letounu nebo o atentátu na Štefánika?*

Podle M. Johna jsou taková tvrzení založena na nevěrohodných faktech a svědectvích.

VI. Shrnutí

- *Jak bys interpretoval diagram? Jaké množiny znázorňuje a kdo je v jejich průniku?*

Diagram zobrazuje dvě množiny (Štefánikovy dvě státní příslušnosti, chcete-li), jejichž průnikem je právě osoba Štefánika.

- *Do obou množin správně doplň prvky:*

generál Foch (FR), T. G. Masaryk (CS), observatoř Meudon (FR), A. Briand (FR), „Hlasisti“ (CS), V. Šrobár (CS)

- *Štefánika považujeme za Francouze, protože...*

...pro Francii vědecky (astronomická pozorování), diplomaticky (mise v Ekvádoru) i vojensky (letec a meteorolog) pracoval.

- *Byl hrdým Slovákem, oddaným Masarykovým žákem a propagátorem čechoslovakismu, když...*

...propagoval čs. vzájemnost v časopise *Hlas*, prováděl mobilizaci do čs. armády a když organizoval transport čs. legií do vlasti.

- **Dokument 24: Milan Štefanik versus Eduard Beneš**

Milan byl intuice sama, Eduard ztělesněný řád profesionálního úředníka. Milan si autoritu přivlastňoval, Eduard ji přijímal zvenčí, Milan si liboval v tajemnosti, Eduard v příkrém a jasném vyjadřování. Milan se ukázal jako dobyvatel, Eduard jako organizátor.

Zdroj: Weiss, L. *Mémoire d'une Européenne*. Svazek II. Paris: Payot/Albin Michel, 1969, s. 241.²⁵

²⁵ Autorský překlad. Originál: *Milan était l'intuition même, Edouard l'administration en personne. Milan s'arrogeait l'autorité, Edouard se la faisait déléguer. Milan se plaisait à demeurer sybillin, Edouard s'expliquait à outrance. Milan se révélait un conquérant, Edouard un organisateur.*

- Louise Weisssová, pařížská novinářka a Štefánikova oddaná přítelkyně, dobře vystihla protikladné (či jen doplňující se) charakterové vlastnosti dvou hlavních představitelů ČSNR. Porovnej obě tyto osobnosti (cituj jejich vlastnosti z dokumentu):

Štefánik	x	Beneš
intuice		řád
nárokuje si autoritu		přijímací autoritu
tajemný		příkrá jasnot vyjadřování
dobyvatel		organizátor

- **Dokument 25: Moderní hrdina podle Claire Boas de Jouvenel**

Vedecký génius, diplomatický génius, povznesená a šlachetná mysl, náborovectvo²⁶, oddané službám humanity; je možné vyjádření moderního hrdinstva? (...) Umelec způsobem koncepcie a vyjadřováním sa. Kolká prostota, spojená s citom pre najdokonalejšiu eleganciu, keď šlo o to, reprezentovať nejakú ideu alebo všeobecné záujmy.

Zdroj: Osuský, Š. – Pavlu, B. Štefánik, kniha prvá: spomienky a postrehy. Praha: L. Mazáč, 1938, s. 50.

- Shrň svými slovy, jak paní de Jouvenel charakterizovala Štefánika coby „moderního hrdinu“ z počátku 20. století.

Podle autorky se projevoval jako humanista (tj. obránce lidskosti), byl vynikajícím odborníkem (matematikem, hvězdářem), diplomatem s noblesním a uměleckým vystupováním. Zároveň byl skromným člověkem.

- Jak bys sis představoval ty osobně hrdinu 21. století? Jaké by měl mít vlastnosti a za jaké (novodobé) ideály by měl bojovat? Napiš úvahu.

Student se musí při psaní úvahy zamyslet nad svým žebříčkem hodnot, které pak vtělí do charakteristiky svého hrdiny. Obhajované ideály mohou souviset s lidskými právy, ochranou života (i nenarozeného), životním prostředím, vědou, atp.

Milan Rastislav Štefánik (1880–1919)

© Spolek ČSBH. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního Programu na podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy v roce 2014.

²⁶ vlastenectví